

посібників «Історія Одеси й Одещини (кінець XVIII ст. – 1914 р.)», «Історія Одещини й Одеси другої половини XIX – початку XX ст.». Федір Олександрович виступив упорядником двох збірок документів: «Новороссийский университет в воспоминаниях современников» (1999), «Крепость эта такова, что к ней ни с какой стороны не подступиться...». Белгород-Днестровский и его окрестности в воспоминаниях современников» (2002). Ці роботи, так само як і численні статті, доповіді та тези охоплювали різноманітні питання південної регіональної історії Російської імперії другої половини XIX – початку XX століття. Особливо близька йому історія Новоросійського університету, висвітленню якої він присвятив багато уваги.

Колеги по кафедрі та факультету бажають Федору Олександровичу Самойлову міцного здоров'я, плідної творчої праці та оптимістичного настрою.

О. Б. Дьомін

ПАМ'ЯТІ ДОКТОРА ІСТОРИЧНИХ НАУК, ПРОФЕСОРА ОЛЕКСАНДРА ВАСИЛЬОВИЧА ГОНТАРЯ (1934-2012)

Кремезний світловолосий чоловік неспішно крокує в кінець коридору другого поверху. Туди, де в той час розміщувалась кафедра «Історії СРСР». І, як завжди, із ним невеликий жовтого кольору портфель. Але більше він запам'ятався своєю посмішкою – привітною, дещо іронічною, але завжди відкритою до спілкування. Невдовзі посмішка переходила на все обличчя: особливо промовисто сміялись очі, потім брови і чоло. Це не означало, що він не міг бути суровим і навіть жорстким, та простота спілкування і безпосередність створювали йому імідж людини з вулиці.

Але в дійсності справжньою його сутністю були вроджена інтелігентність і внутрішня культура (я ніколи не чув, щоб він підвищував голос), що поєднувались із людяністю і професіоналізмом. Всі ці якості частково були вроджені, частково набуті впродовж життя, яке він пройшов, не ухиляючись від труднощів, але й не поступаючись бажанням стати і бути істориком.

Олександр Васильович народився в Одесі в сім'ї викладачів 21 жовтня 1934 р. Батько – Василь Максимович після закінчення Одеського інституту народної освіти (спадкоємця Новоросійського університету) викладав фізику і математику в учбових закладах міста. Мати – Антоніна Григорівна вчителювала в одеських школах, викладаючи українську мову і літературу. Від батьків Олександр Васильович успадкував потяг до знань, порядність та працьовитість. Їм він завдячував рано виявленим інтересам до гуманітарних наук, теплим відношенням до людей, високим рівнем ерудованості та порядністю.

Вже в роки навчання на історичному факультеті Одеського державного університету імені І. І. Мечникова (1953-1958 рр.) Олександр Васильович виявив задатки науковця і журналіста, які невдовзі визначили його подальше життя. Він спочатку спеціалізувався на кафедрі історії СРСР, але закінчував вже кафедру історії УРСР (після її утворення в 1957 році) під керівництвом її завідуючого, кандидата історичних наук, доцента С. М. Ковбасюка, учня академіка М. Є. Слабченка. В студентські роки його виділяло прагнення досягти професійного рівня, оволодіти якомога більшим обсягом знань. Відмінний рівень успішності органічно поєднувався із активною участю в суспільному житті факультету, співпрацею із університетською газетою «За наукові кадри».

Після закінчення університету за державним розподілом О. В. Гонтар почав працювати сільським вчителем Ліснянської середньої школи на той час Бородинського району Одеської області. Подальший його трудовий шлях пов'язаний із різними установами та вузами Одеси. В 1960-1963 роках як науковий співробітник та керівник музею Арктичних китобійних флотилій «Слава» та «Радянська Україна» він сприяв розгортанню пошукової та наукової роботи щодо відтворення життя одного із провідних напрямів тогочасного морського життя Одеси. Тісна співпраця музеєзнавця із колективами моряків-китобоїв привела його до роботи в Одеську обласну раду професійних спілок. Робота інструктором (1963-1971 роки) дозволяла йому накопичувати матеріал, який автором подавався до редакції загальносоюзного профспілкового журналу «Радянські профспілки» (місто Москва), громадським кореспондентом якого він став в ці роки. Праця одеських моряків висвітлювалась ним і на сторінках одеських газет.

Проте привитий в стінах історичного факультету потяг до наукового пошуку, занурення у профспілкове життя дозволили йому вдало поєднати місце роботи і життєві інтереси. В 1967-1971 роках він навчався в заочній аспірантурі при кафедрі історії профспілок СРСР Вищої школи професійного руху (місто Москва) під керівництвом професора П. Кабанова. Успішне закінчення аспірантури дозволило О. В. Гонтарю в 1971 році перейти на викладацьку роботу до Одеського інституту інженерів морського флоту. Нова робота дала досвід вузівської праці та дозволила завершити кандидатську дисертацію «Участь профспілок України в організації та управлінні соціалістичним виробництвом у відбудовчий період (1921-1925 рр.)». Усі ці роки Олександр Васильович не поривав зв'язків із історичним факультетом і цілком природним став захист його дисертації в 1974 році в спеціалізованій раді Одеського державного університету імені І. І. Мечникова.

Отож закономірним наслідком наукового зростання став перехід О. В. Гонтаря на роботу до університету на посаду відповідального редактора багатотиражної газети «За наукові кадри». Ось де знадобився його досвід журналіста і студентської участі в роботі газети. Та бажання продовжити наукову роботу перемогло і в 1977 році, коли відкрилась вакансія на кафедрі історії СРСР, О. В. Гонтар перейшов туди старшим викладачем.

Впродовж майже шістнадцяти років Олександр Васильович працював на кафедрі історії СРСР, а потім історії народів Росії та СРСР. Тут він пройшов шлях від старшого викладача до професора кафедри. О. В. Гонтар жваво реагував на зміни в житті радянського суспільства, приймав активну участь в суспільному житті університету та факультету, виконував обов'язки вченого секретаря історичного факультету, вів широку лекторську роботу.

Зміна суспільних настроїв у роки так званої перебудови сприяли поглибленню тематики його наукової роботи, вихід на питання, які радянська історична наука обходила або ж подавала виключно в ідеологічному ракурсі. Проте й кардинально поривати із розробленою раніше проблемою він не збирався. Отож в центрі його наукових пошуків опинились місцеві ради народних депутатів часів непу та будівництва засад соціалістичного ладу як інструмент формування радянської системи державного управління. Джерельні розшуки в архівах обласних центрів та столицях республік дозволили йому зібрати невідомі історичному загалу матеріали про життя в Радянському Союзі міжвоєнного часу та подати новий погляд на

складні, суперечливі події процесу створення соціалістичної системи в окремій країні. Захищена в 1991 році в Київському університеті імені Т. Шевченка докторська дисертація «Міські ради України: історія становлення та розвитку (1920-1930-ті роки)» стала для історичної науки Одеси певним дороговказом, прикладом творчого підходу до історичного матеріалу, показом можливостей розкутої історичної думки.

В нових історичних умовах незалежної України Олександр Васильович виступив із ідеєю створення кафедри історії слов'янських народів, але обставини і люди не дозволили її реалізувати. Можливо це стало одним із вирішальних чинників його переходу на посаду завідуючого кафедри українознавства та культурології Одеського державного медичного університету. За роки перебування на цій посаді (1993-1999 роки) він фактично створив нову кафедру, враховуючи перебудову суспільних наук, що тоді відбувалась. Визнанням плідності напруженої адміністративної роботи стали отримані Почесна грамота Міністерства охорони здоров'я України в 1995 році та знак «Відмінник освіти України» Міністерства освіти України в 1997 році.

Його досвід адміністративної перебудови викладання суспільних та гуманітарних наук у вищій школі виявився затребуваним і в інших навчальних закладах Одеси. У 2000 році Олександр Васильович прийшов професором кафедри соціально-економічних дисциплін до Одеського інституту внутрішніх справ Міністерства внутрішніх справ України. А вже наступного року він зайнявся організацією і очолив кафедру історії державності України та українознавства Одеського державного університету внутрішніх справ. В ньому О. В. Гонтар, крім того, виступив і як організатор історичної науки. Завдяки його наполегливості вдалося започаткувати в 2005 році міжнародні наукові конференції «Революції ХХ-ХХІ ст. в Україні: співзвуччя епох». Вони викликали значний інтерес у молодих науковців та широкий розголос серед наукової історичної спільноти України. В них втілювався творчий характер Олександра Васильовича, його прагнення до широких узагальнень на тлі достовірного історичного матеріалу.

Визнанням наукових та громадських надбань Олександра Васильовича стало включення його до складу спеціалізованих рад по захисту кандидатських та докторських дисертацій зі спеціальності

«Політичні науки» при Одеській національній юридичній академії та зі спеціальностей «Історія України» та «Всесвітня історія» при Одеському національному університеті імені І. І. Мечникова. Здобутком О. В. Гонтаря став і захист кандидатських дисертацій його аспірантів. Не менш вагомим було його членство в редколегіях ряду знаних наукових видань, таких як «Вісник Одеського інституту внутрішніх справ», «Юго-Запад Одессика – Південний Захід. Одессика», «Південноукраїнський правничий часопис» тощо.

Наукова тематика робіт Олександра Васильовича починаючи із публікацій до кандидатської дисертації хронологічно вкладається в першу половину ХХ століття і достатньо чітко окреслюється проблемою становлення та розвитку нової української державності. Навіть торкаючись подій історії ХІХ століття він неодмінно розглядав їх із точки зору державності. Тематично його науковий шлях розпочався із історії професійних спілок та робітничого класу, але потім еволюціонував до питань державного управління. Органи народної освіти, керівництво економікою в роки перетворень 20 – 30-х років ХХ століття, роль партій в системі міського управління в роки їх функціонування, національна політика через призму діяльності міських рад, нарешті, системний розгляд історії появи та поширення міських рад в контексті будівництва соціалістичного суспільства в СРСР та формування тоталітарної системи – ось далеко не повний перелік основних питань, якими плідно займався Олександр Васильович впродовж більш ніж сорока п'яти років наукової та викладацької роботи. І завжди О. В. Гонтар пам'ятав, що він є випускником історичного факультету, при можливості заходив в будинок факультету, згадував сторінки минулого факультету.

Для усіх, хто знав Олександра Васильовича Гонтаря він назавжди залишиться в пам'яті як людина глибокої освіченості, порядності, доброзичливості, втіленням радянської та української інтелігенції.